

Духовният отец

Първа част: **Духовното отчество в светлината на православното предание**
Втора част: **Изопачаване на духовното старчество в наши дни**

Отец Симеон Кутсас

Първа част:

Духовното отчество в светлината на православното предание

1.0000 Смисъл на чина

Всеки човек има баща по плът, този, на който дължи раждането си на този свят. Християнинът обаче има освен физически баща и духовен отец. Този, който го е родил духовно, на който дължи раждането си в Христос и който го води по пътя на спасението. Физическото раждане ни дава живот и ни въвежда в човешката общност. А раждането ни в Христа – един друг вид рождение – ни въвежда в обществото на Църквата и ни дарява възможността за живот в Христос.

В древната Църква, когато болшинството вярващи приемали кръщение в зряла възраст, духовен отец на християнина бил църковният пастир, който го катехизирал (въвеждал във вярата), кръщавал го и след това го ръководел в живота в Христос. Днес, когато почти всички приемаме кръщението в младенческа възраст, духовен отец често не ни е духовникът, който ни е кръстил, но този, който през някой момент от нашия живот ни е довел до осъзнаване на вярата и ни е насочил към последователен духовен живот. Примерът с апостол Павел ни позволява да съзрем тайната на духовното отчество в цялата му духовна красота. Апостол Павел бил духовен отец на християните в Коринт, както и на много други градове. В посланието си към Коринтяни той пише: "...Защото имате много учители в Христа, но не и много бащи. Аз ви родих в Христа Исуса чрез Евангелието." (1 Кор. 4,14) Следователно за християните в Коринт, Павел не е бил просто наставник и учител в Христа, но баща. Този, който ги е родил духовно. Този, който ги е въвел в семейството на изкупените. Апостолското му сърце горяло в любовта към духовните му чеда. И тази отеческа любов в Христа представлявала главната сила на апостолските му трудове. Искал да им предаде не просто Евангелието, а душата си. (1 Сол. 2:8). С болка се стремял да изобрази в тях Христос. (Гал. 4:19) Не преставал да се моли "със сълзи" за духовното им израстване и укрепване в християнския живот. (Деян. 20:31. Еф. 4:12-16) Това Павлово разбиране за

съдържанието и смисъла на духовното отчество пронизва цялото православно духовно предание. Свети Симеон Нови Богослов, един от най-истинските негови носители, на който ще се позоваваме често, пише на своето духовно чедо: “Заченати сме чрез учението, съзряваме чрез родилните болки на покаянието и се раждаме чрез много търпение, и скърби, и болки силни и ежедневни сълзи.” (Писмо 3, 1-3) Както виждаме, духовното раждане се оприличава на физическото и като него преминава през три стадия – зачеване, бременност и раждане.

Още два образа, често използвани в отеческите текстове, спомагат за по-пълното разбиране на духовното отчество. Първият е изкачване на труднодостъпна висока планина. Онзи, който за първи път пожелае да я изкачи, трябва да следва една утъпкана пътека и да има за спътник и водач някой, който вече е минавал оттук и познава пътя. Точно тази е ролята на духовния отец – спътник и водач в духовното ни странстване към живота в Христос. Вторият често използван образ е от областта на физическото трениране на тялото. Всички, които се обучават в който и да е спорт, имат нужда от опитен ръководител, от треньор, който да ги въведе в тайните на спорта и да ги ръководи с много грижи по време на упражненията. Аналогична е и мисията на духовния отец – бидейки самият познавач от опит на живота в Христос, той се заема да въведе в него и своите духовни чедо.

2.0000 Историческо развитие на чина

Църковните чинове се развивали с течение на времето и чинът на духовното отчество също не правил изключение. Мястото, където се оформил най-вече, била пустинята - люлката на монашеството. От там по-късно ще напои духовния живот на цялата Църква. Всички познаваме термините, които срещаме в аскетичната литература: “авва” и “герон” в гръкоезичното предание, “старец” в православния славянски свят.

“Какво е онова, което кара някого да действа като старец? Как и от кого се определя за такъв?” Този въпрос поставя в книгата си “Царството вътре в нас” един от най-уважаваните богослови на православната диаспора, епископ Калистос Уеър, искайки да подчертае харизматичния характер на духовното отчество. От отговора му ще приведем най-важните моменти.

“Духовният отец или старецът е в същността си “харизматична” и пророческа личност, която е приела това служение чрез прякото действие на Светия Дух. Не го ръкополага за такъв човешка ръка, но ръката на Бога. Той е израз на Църквата като “факт”, а не на Църквата като институция. Но в същото време няма никаква разделителна линия между пророческия и учредения елемент в живота на Църквата. Единият се развива чрез другия и са обвързани взаимно. Така служението на старците, харизматично по същността си, се свързва с ясно определеното служение на свещеника-изповедник, който е недвусмислено част от “учредената” Църква...

Въпреки че тайнството на изповедта е подходяща възможност за духовно ръководство, служението на стареца не съвпада с това на изповедника. Старецът съветва не само по време на изповед, но и при много други случаи. Истина е, че докато

изповедникът трябва винаги да бъде свещеник, старецът може да бъде и просто монах...

Ако обаче старецът не се ръкополага, нито се поставя за такъв от официалната йерархия, как може да поеме такова отговорно служение?.. В непрекъсвания живот на християнската общност се открива на Божия народ – истинския пазител на Свещеното Предание – че това или друго лице притежава дара на духовното отчество или майчинство. След това хората започват свободно и неофициално да се обръщат към него за съвети и ръководство.”

3.0000 Мисията на духовния отец

В какво по-конкретно се изразява делото на духовния отец? “В грижата за душите, изкупени с кръвта Христова.”, ни отговаря Василий Велики. Духовният отец е ръководител в живота в Христа. Лекар на душата, който “.....според науката на Господнето учение” лекува страстите и помага на духовното си чедо да придобие здраве в Христа, жива вяра и стабилен духовен живот. Ако условие и цел на християнството е уподобяването на Христа, учи свети Василий Велики, “тези, които имат ръководството на много верни”

По пътя, който води към общение с Христа и обожение, духовните отци са опитните ръководители и неуморими помощници. Но за да върши един пастир това така висше и отговорно дело, той е длъжен да бъде наистина духовна личност, орган “от Духа направляван и воден”, както пише свети Григорий Богослов. Само този, който знае нещо от опит, може да го предаде на други. И духовният отец, за да може да води другите в християнския живот, трябва да го живее първо самият той. Да бъде “пример за вярващите” и “живо Евангелие”. “Животът му”, според Василий Велики, трябва да бъде “жив пример на всяка Господня заповед”. Повече от словото му, да говори примерът му. Да въодушевява с благочестивия си живот. Да гради с любовта си и отеческата си строгост, според както казва свети Йоан Лествичник “Истинският пастир има любов. От любов се разпна Архипастирът.” (Към пастиря 24, PG 88, 1177B)

Две основни дарования: прозорливост и любов

Ще са ни необходими много часове, ако искаме да опишем личността на духовния отец, така както се разкрива тя в многовековното църковно предание, и да изброим многобройните харизми, които отличават истинския старец. Затова съвсем накратко ще се спрем на две от най-важните.

Първата е прозорливостта и способността да преценява, “т.е. способността да прониква с предугаване в тайните на човешкото сърце, да разбира тайните дълбини, които другият не знае. Духовният отец вижда отвъд условните навици, с които прикриваме истинската си личност от другите и от самите себе си, отвъд всички шаблони, и открива истинското ни лице, създадено по образ и подобие Божии. Тази

сила е духовна, а не физическа, не е някакъв вид свръхинтуитивно възприятие, нито някакво “църковно” прорицателство, а плод на благодатта, който предполага постоянна молитва и непрекъсната аскетична борба.”

Прозорливостта на духовния отец са проявява първо в откриването на помислите. Според свети Симеон прозорливостта е духовен “светилник” и “око”, чрез което духовният отец вижда както в своето сърце, така и сърцата на духовните си чедо. Така той е в състояние да поставя всеки път вярна диагноза и да предписва нужното лечение. Прозорливостта предполага чистота на сърцето, тя е харизма, дар на Светия Дух. Следователно, духовен отец, който “не носи у себе си светлината на Светия Дух, няма знанието да познае собствените си дела, нито е обичен Господу. Но нито може да води другите и да ги учи на волята Божия, нито е достоен да познава мислите им...” (Св. Симеон Нови Богослов)

Второто дарование на духовния отец е любовта - способността да обича другите, да приема като свои нещастията и изкушенията на другите. Без любов духовното отчество е невъзможно. Любовта, според духовните ни учители, не е просто най-важното качество на духовния отец, но основа и същност на духовното отчество. Това е буквалното значение на думата “сим-патия” – “Понасяйте един другиму теготите и така изпълнете закона Христов” (Гал. 6:2. Духовният отец е този, който най-вече понася тежестите на другите, на духовните си чедо. Поема тъгите, вините, изкушенията, греховете им. И се грижи неуморно за напредъка им в Христа. “Брате Андрее, обични на душата ми”, пише на духовното си чедо авва Варсануфий, “няма миг, нито час, когато да не си в ума и молитвите ми. Ако аз толкова те обичам, Създателят Бог те обича повече, и при Него искам да те заведе. И управлявай се по Неговата воля.” (Никодим Светогорец, из книгата “Варсануфий и Йоан”) В същата книга срещаме и една изключителна молитва, която разкрива голямата любов на духовния отец към духовните му чедо: “Ето ме мен и чедата, които Ти ми повери, опази ги в Твоето име, покрий ги с десницата Си. Отведи ги в пристана на волята Си и напиши имената им в Твоята книга... Господи, въведи чедата ми в Твоето царство, или зачеркни и мен от книгата на живота...”

4.□□□□ Необходимостта да намерим опитен духовен отец

Значението на духовния отец по пътя към усъвършенстването ни в Христа доказва необходимостта да имаме, да намерим всички опитен и сигурен духовен ръководител. Това е наше задължение и право. Наша е отговорността на избора, избор, който трябва да направим с много внимание, според както казва свети Симеон - “рядко са истинските и опитни добри пастири и лечители на душата”.

Нужно е следователно внимание. Нито да останем сами, защото се излагаме на опасност да станем плячка на душеубиеца-вълк, с други думи на дявола, или пък, бидейки сами, да паднем и да няма кой да ни помогне да се изправим, според думите на Еклисиаста: “Но горко на един, кога падне, а няма друго, който да го подигне” (Екл. 4:10). Но нито да последваме вместо пастир вълк или “неопитен лекар”, защото тогава е сигурно, че ще претърпим душевна вреда или ще останем неизцелени.

Въпреки че, както казахме, изборът на духовен отец е наше право и зависи от нашата преценка, намирането му всъщност е един голям дар от Бога. Затова и свети Симеон съветва: “Брате, усърдно моли Бога да ти покаже човек, който да може добре да те ръководи, и да му оказваш послушание по Бога и да изпълняваш непрекословно, което ти каже, дори да ти се струва, че е насочено срещу теб и ти вреди.” Същият църковен учител в седмото си нравствено слово предава една молитва, чрез която може да умоляваме Бога да ни изпрати опитен духовен отец: “Господи, Който не искаш смъртта на грешника, но да се обърне и да бъде жив, Който затова дойде на земята, за да възкресиш умъртвените от греха и да им покажеш Себе Си, истинската светлина, според колкото е възможно за човека да я види, изпрати ми човек познаващ Те, за да мога, подчинявайки се нему като на Теб и пазейки послушание с цялата си сила, и изпълнявайки волята Ти, като изпълнявам неговата, да угодя на Теб, истинския Бог и да се удостоя да вляза в Твоето Царство, аз грешният.”

□ 5.□□□□ Отношението на духовното чедо към духовния му отец

Израстването на вярващия в Христа чрез връзката му с духовния отец не е нещо идващо от само себе си. Необходимо е и лично отзоваване на любовта и грижите на стареца за него. Първата и най-важната предпоставка е любовта. Връзката между стареца и духовното му чедо се крепи на взаимната любов. На любовта на духовния си отец вярващият отговаря със своята любов. Духовните връзки са по-силни от физическите. Затова и любовта, която извира от Христос, е по-силна от тази, която се крепи на кръвната връзка.

Любовта ни към духовния отец е истинска, когато се изразява във “вяра”, с други думи в доверие към личността му. На духовния наставник предаваме себе си изцяло. Признаваме го за водач по пътя към спасението. Следователно трябва да му имаме доверие. Да следваме без колебания и вътрешно оспорване всичко, което ни каже. Светите отци обръщат особено внимание на този момент. “Вярвай без смут на поелите в Господа грижата за нас”, казва свети Йоан Лествичник. Без доверие към духовния отец не можем да напреднем в християнския живот.

Свети Симеон пише в своите “Глави”:

Ако задължение на духовния отец е да бди за душата на духовното си чедо, то също е длъжно да оказва послушание и да следва вярно наставленията му. (Евр. 13:17) За духовния отец ни говори Сам Господ. Чрез послушанието, което му оказваме, всъщност оказваме послушание на Божията воля. Предпазваме се от грешки, които е сигурно, че ще допуснем, ако следваме собствената си воля. Придобиваме, накрая, вътрешна свобода и привличаме Божията благодат.

Изповедта представлява едно друго важно задължение на вярващия. На духовния си отец изповядваме с доверие всичко. Не само това, което вършим, но и помислите си. “Не укривай нито едно движение на душата си”, предупреждава свети Василий Велики, но “съблечи тайните на сърцето си”. Със смирение поставяме в нозете

му всичко. Само така греховете ни биват опростени от Бога. Освобождаваме се от тежестта на вината и изкореняваме страстите си.

Втора част:

Изопачаване на духовното старчество в наши дни

Изложеното дотук отразява вярата и опита на Църквата по отношение на духовното ръководство. Съвсем естествено изниква въпросът дали духовното отчество може да действа, и се прилага по същия начин и в наши дни. Въпросът е от изключителна важност и би могъл да бъде тема на друга самостоятелна статия. Тук съвсем накратко ще се спрем на някои проблеми, които занимават сериозно много християни, или с други думи на някои изопачения на този духовен чин, които бихме могли да наречем патология на духовното отчество.

1. □□□□ “Старството” на много съвременни клирици

За съжаление става дума за един често срещан феномен. Много наши духовници, немалко от които с качества и способности, възжелават твърде рано славата на старци. На съвсем млада възраст, още незрели като личности, неопитни като пастири, без никога да са били обучени в истинския смисъл на думата или да са имали ръководството на опитен духовен отец, започват да се саморекламираат или методично да налагат личността си сред околните, като нови Варсануфиевци, като харизматични “млади старци”. Те започват да оказват силен натиск върху съвестта на вярващите в името на едно уж дължимо “сляпо” послушание на стареца. По този начин те създават една болестна привързаност към личността си. За съжаление вина за това имат и нашите епископи, които ръкополагат бързо нови свещеници и възлагат на тези все още незрели духовници задълженията на духовни ръководители.

Много точни в тази връзка са забележките, които прави наистина духоносният старец Паисий в едно от писмата си, които бяха публикувани скоро след смъртта му. Той говори за личността на стареца, който всеки желаещ да се замонаши е длъжен да избере. Мислите му са ценни и за нас, които живеем в света и желаем да си намерим духовен наставник.

“Стреми се доколкото можеш: а) Старецът ти да бъде духовен човек, с добродетели и повече човек на делото, отколкото на поучението. Добре е преди да е станал капитан, да е бил и юнга, за да не възлага на чуждите плещи цялата тежест на

калугерството, което е научил от книгите. Или пък да има по природа голяма любов с прозорливост, за да бъде за чедата си и да не иска да ги изпрати в рая веднага, по метода на император Диоклетиан... За послушника е много полезно, ако старецът е поне с 18-20 години по-възрастен от него, защото това води до едно естествено уважение.

б) Старецът трябва да живее прост живот, без грижи и излишни светски трудове, за да не се стреми изобщо към своите интереси, но да има за цел полезното за душата на послушника и изобщо полезното за Майката Църква.”

2. Опасността от просополатрия (култ към личността)

Задължение на истинския и опитен духовен отец е да насочва погледите и сърцата на духовните си чедата към Лицето на Бога, а не към своето. Култът към личността на духовника, когато е налаган от самия духовник или е прокарван от духовното му чедо, без да среща съпротивата на първия, е симптом за болест и представлява сериозна духовна опасност и за двамата.

Ние, които сме приели това служение, не бива да прокарваме на преден план своята личност, но свръхсъщностното Лице на нашия Господ. Не заставаме между Христос и духовното ни чедо и в резултат да му пречим да съзерцава Господа, но стоим настрана, наблюдавайки и сочейки Онзи, Който е изкупил всички ни.

Епископ Калистос Уеър пише в споменатата книга "Царството вътре в нас":
“Всъщност връзката не е двустранна, а тристранна, защото освен стареца и ученика му има и трети член, Бог. Господ ни казва, че не бива да наричаме никого “отец”, защото един е нашият Отец на небесата (Мат. 23:9). Старецът не е безгрешен съдник, но съслужител на живия Бог, не е диктатор, но ръководител и спътник по Пътя. Единственият истински “духовен водач”, в пълния смисъл на думата, е Светият Дух.”

3. Граница на дължимото послушание към духовния старец

Цел на духовното отчество не е постоянна зависимост на духовните чедата от духовния им отец, а спомагане те да стигнат постепенно до състояние на духовна свобода. Истинският духовен отец не осъжда децата си на доживотно духовно младенчество, но се стреми непрекъснато да възмъжеят духовно и да станат, както учи апостол Павел, “мъже съвършени, в пълнотата на Христовата възраст”. Принудата и духовното насилие нямат място във връзката между духовния отец и чедата му. Дължимото послушание към духовния старец не е “сляпо”, а осъзнато. Нито пък отменя личната ни отговорност, която извира от свободата ни в Христа. “Целта на духовния старец не е да разруши свободата на човека, но да му помогне да види сам истината, не е да потисне личността на човека, но да му даде възможност да открие себе си, да се развие, да съзрее и да стане този, който всъщност е... Духовният отец не прокарва собствените си идеи и добродетели, но помага на ученика си да открие собственото си изключително призвание... С една дума, той е само вестител на Бога и трябва да води душите по Божия път, а не по своя.”

Свети Варсануфий пише в своите “Отговори”: “Не насилвай свободното желание, но с надежда сей. И нашият Господ не насилваше никого, но благовестеше, и които искаха, чуха.”

Освен това не бива да сравняваме границите на монашеското послушание с това на мирските християни към духовните им отци. Размерът и продължителността на монашеското послушание се различава от дължимото от обикновените вярващи. Послушанието на монаха е “до смърт”, според обетите му при монашеското пострижение.

4.□□□□ **Опасността от свръхемоционална връзка**

Връзката между духовния отец и духовното му чедо прилича на връзките в едно семейство. Така както баща и деца в едно семейство са свързани чрез взаимна любов, така би следвало да са свързани всички в “харизматичното семейство” на един духовен отец, на един старец. При това, не трябва да ни убягва обстоятелството, че става дума за една свещена духовна връзка, която трябва да се предпази от емоционална екзалтираност и от всичко онова, което евентуално би могло да крие страст или сладникава сантименталност.

Любовта, разбира се, често се изразява и чрез външни знаци. Това естествено е в сила и при духовните връзки. Но е нужно много внимание и разсъдителност. Връзките в Христа трябва да се отличават със скромност и простота. За да се осъществи това е нужно запазването на известна духовна дистанция.

5.□□□□ **Хвалене с духовния старец**

И този феномен е често срещан. Мнозина се гордеят с духовния си наставник. И със или без повод говорят за него по начин, който разкрива тяхната духовна голота и опасна сладникава превъзбуда. Това поведение не е духовно здраво. Свети Симеон Нови Богослов ни призовава към внимание: “Не се хвали с учителя си, всеобщо почитан, нито искай заради неговото име да те слушат мнозина, но се радвай, ако името ти бъде записано на небето на смирението .”

А свети Йоан Лествичник казва с голяма строгост: “Неопитен ученик се хвали с учителя си, търсейки предимство сред хората., причинявайки си безчестие .”

Нека обърнем внимание и на едно друго нерадостно явление. Става дума за дръзновението, което може да има духовният ни старец пред Бога. Светите отци ни съветват, че не трябва да се уповаваме безгрижно на него. Длъжни сме да се борим и ние с ревност за спасението си. Някога, разказва "Патерикът", един брат посетил св. Антоний Велики и го помолил: “Помоли се за мен.” И старецът му отговорил: “Нито аз ще те помилвам, нито Бог, ако ти сам не се принуждаваш и не умоляваш Бога.”

6.□□□□ Смяната на духовния отец

Както вече споменахме, изборът на духовен наставник зависи от свободната ни преценка и предпочитание. Богоносните отци ни съветват обаче, че смяната на духовния отец крие опасности за духовното ни развитие и дори за спасението ни. Свети Симеон пише: “Не ходи тук и там, търсейки прочути монаси, и не изследвай внимателно живота им. Ако по Божия благодат познаеш някой духовен отец, разкривай проблемите си пред него и само пред него.”

С други думи, опасно е да се скитаме тук и там, сменяйки често и без причина духовния си отец. “Нека не търсим предвиждащ нито предсказващ, но най-вече смирен във всичко, който познава нашите болести”, казва на друго място в “Лествицата” свети Йоан. Този съвет сякаш е отправен към днешните християни, които се лутат духовно и сменят без ред духовните си отци.

Отново ще се върна към свидетелството на епископ Калистос Уеър: “Много хора мислят, че не могат да намерят духовен наставник, защото си го представят като изключителен човек – искат да намерят един Серафим Саровски, и така затварят очите си пред тези, които Господ им изпраща. Често пъти техните проблеми не са толкова сложни и те самите знаят в сърцата си отговора. Този отговор обаче не им харесва, защото изисква постоянно усилие от тяхна страна. Затова те търсят един механичен Бог, който с една само чудодейна дума ще направи изведнъж всичко лесно. На тези хора трябва да се помогне да разберат истинския характер на духовното отчество.”

Наистина наше задължение е да имаме постоянен духовен наставник. В същото време наше право е да изберем онзи, когото намираме за най-подходящ. Не най-удобен, но най-опитен, истински Божи човек, до когото ще намираме духовна утеха и ще чувстваме сигурност. Свети Симеон казва нещо, което е актуално и днес, че тези, които са добри пастири и лечители на словесната душа, са рядкост във всяка епоха. Затова сме длъжни да проявим внимание при този избор и да се молим горещо Бог да ни удостои с този голям дар. “С молитви и сълзи - пише същият църковен отец - “умолявай Бога да ти прати водач безстрастен и свят”, който ще ни отведе в небесното Царство.

Превод: Златина ИВАНОВА

Източник: [Църковен вестник](#)

Духовният отец

Публикувано от: Отец Симеон Кутсас
Неделя, 28 Февруари 2010г. 09:13ч.
